

บทที่ 3

แนวคิด ทฤษฎีและวิธีวิทยาที่เกี่ยวข้อง
กับการพัฒนา

บทที่ 3

แนวคิด ทฤษฎีและวิธีวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา

การพัฒนาเป็นสิ่งสำคัญและเป็นสิ่งอันพึงปรารถนาของทุกประเทศโดยเฉพาะประเทศกลุ่มที่กำลังพัฒนาหรือกลุ่มประเทศที่สาม องค์ประกอบของการพัฒนามีใช้ให้ ความสำคัญทางด้านมิติใดมิติหนึ่งหากแต่ให้ความสำคัญในทุกๆ ด้านอย่างเท่าเทียมกันเพราะการ พัฒนาเป็นมิติแห่งการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงระบบของบริบทพื้นฐานทางด้านสังคมของประเทศ ในปัจจุบันหลายๆ ประเทศได้ตระหนักถึงคุณค่าแห่งการพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งโครงสร้าง ของสถาบันต่างๆ โครงสร้างการบริหาร รวมทั้งขนบธรรมเนียม วิถีชีวิต อัตลักษณ์แห่งชุมชน แม้ว่าการพัฒนาจะเป็นเรื่องเฉพาะของแต่ละชาติ ในทางกลับกันสถานการณ์สังคมโลกมีความ เปลี่ยนแปลงและเจริญไปมาก ทุกคนต้องตระหนักที่จะช่วยกันพัฒนาช่วยหรือเกื้อกูลกันเพื่อ ความเจริญของสังคมโลกต่อไป

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนามีผู้เสนอแนวคิดและแนวทางปฏิบัติมากมาย ซึ่งมีทั้งส่วนที่สัมพันธ์กันและขัดแย้งกัน แต่อย่างไรก็ตามแนวคิดต่างๆ นี้จะนำเสนอให้เห็นถึง คุณค่ามิติแห่งการพัฒนา

3.1 ทฤษฎีว่าด้วยขั้นตอนของความเจริญทางเศรษฐกิจ

ความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ เป็นจุดมุ่งหมายเดียวกันของการพัฒนาในทุกๆ ประเทศและถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่ง แต่มีใช้องค์ประกอบเดียวเพราะนอกจากนี้ ยังมีองค์ประกอบอื่น ๆ ทั้งในด้านทัศนคติ ความเชื่อ รวมทั้งกระบวนการทางด้านสังคม

ทฤษฎีนี้เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษที่ 1950 และต้นทศวรรษที่ 1960 โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นทฤษฎีที่นักเศรษฐศาสตร์ให้ความสนใจและมีฐานคิดเชื่อว่า การพัฒนาประเทศทั้งหมด จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเป็นลำดับขั้นตอน กล่าวคือ มีขั้นของการออมทรัพย์ ขั้นการลงทุนและขั้นของการช่วยเหลือจากต่างประเทศ ฉะนั้นในความหมายของนัก เศรษฐศาสตร์ตามฐานคิดแนวนั้นจึงหมายถึงการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วของระบบ เศรษฐกิจส่วนรวม เพื่อบูรณะและพัฒนาเศรษฐกิจในระยะสั้น ฉะนั้นการพัฒนาประเทศในบาง ประเทศโดยเฉพาะประเทศที่ด้อยพัฒนาทั้งหลาย จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนด้านเงินทุน เพื่อการพัฒนา ฐานคิดของทฤษฎีนี้มาจากการใช้แผนมาร์แชล (Marshall Plan) ของ สหรัฐอเมริกา ที่ให้ความช่วยเหลือแก่ประเทศต่างๆ ทางยุโรป ในการบูรณะประเทศ

3.1.1 วิธีวิทยาขั้นตอนเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของ Rostow (Rostow's

Stages of Growth)

W.W. Rostow นักเศรษฐศาสตร์ได้เขียนไว้ในหนังสือ ความเติบโตทางเศรษฐกิจตามลำดับขั้นว่า การเปลี่ยนแปลงความเปลี่ยนแปลงจากความด้อยพัฒนาไปสู่การพัฒนาของแต่ละประเทศมีลำดับขั้นตอนโดยสามารถแบ่งออกได้เป็น 5 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นลำดับดั้งเดิม (The traditional society)
2. ขั้นก่อนที่ระบบเศรษฐกิจจะทะยานขึ้น (The precondition for take off)
3. ขั้นทะยานขึ้น (The take off)
4. ขั้นผลักดันไปสู่ความเจริญเติบโตแบบเต็มที่ (The drive to maturity)
5. ขั้นที่มีการบริโภคขนาดใหญ่ (The age of high mass consumption)

ตามแนวคิดของ Rostow นี้มีปัญหาวาระยะเวลาแต่ละขั้นตอนความยาวนานแค่นั้นและแต่ละขั้นตอนมักมีความเหลื่อมซ้อนกันทำให้การแบ่งเขตแต่ละขั้นตอนทำได้ไม่ชัดเจน และอาจมีการผลักดันให้ข้ามขั้นตอนกันได้

ในประเทศกำลังพัฒนา ระบบเศรษฐกิจของประเทศเหล่านี้ยากที่จะแยกขั้นตอนตามที่ Rostow เสนอไว้เพราะมีปรากฏการณ์หลายขั้นตอนรวมอยู่ด้วยกัน เช่นบางส่วนของระบบเศรษฐกิจอาจเป็นแบบสังคมโบราณ ในขณะที่ส่วนอื่นมีลักษณะก่อนการทะยานขึ้น และในส่วนอื่นๆ อาจจะได้ทะยานขึ้นเรียบร้อยแล้ว ตัวอย่างในเมืองใหญ่ ๆ ที่มีความเจริญก้าวหน้ามากกว่าชนบท ดังนั้นในระยะเวลาหนึ่ง ๆ สภาวะการณ์ของทั้ง 5 ขั้นตอนของ Rostow อาจเกิดขึ้นพร้อมๆ กันในแต่ละส่วนของระบบเศรษฐกิจก็ได้ โดยที่แต่ละขั้นตอนมิได้สูญสิ้นไปก่อนที่จะเกิดขั้นตอนใหม่ๆ ขึ้น สภาพของระบบเศรษฐกิจบางส่วนยังล้าหลังอยู่ในขณะที่ส่วนอื่นๆ เจริญก้าวหน้าทันสมัย มีช่องว่างแตกต่างกันมากก็ได้

นอกจากนี้ทฤษฎีนี้ยังกล่าวว่า เงื่อนไขสำคัญของความสามารถในการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของแต่ละประเทศ คืออัตราการพัฒนาอย่างรวดเร็วของอุตสาหกรรม 2 - 3 ประเภท ซึ่งอุตสาหกรรมสำคัญนั้นจะเป็นอะไรก็ได้ ขึ้นอยู่กับสภาพบริบทของแต่ละประเทศ เมื่ออุตสาหกรรมหนึ่งเจริญก็ทำให้อุตสาหกรรมอื่นที่เกี่ยวข้องเจริญไปด้วย และการที่เศรษฐกิจแต่ละขั้นต่างกันนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 ประการ คือ

1. ขนาดของรายได้
2. ประเภทของอุปสงค์

3. การตัดสินใจเรื่องนโยบาย

ทั้งนี้ในสังคมแบบดั้งเดิมนั้น การพัฒนาเศรษฐกิจยังอยู่ในสภาพที่ไม่มีการปรับปรุงนัก เพราะฉะนั้นจึงมีประสิทธิภาพการผลิตต่ำและมีสภาพสังคมที่ไม่เปิดโอกาสให้มีการปรับปรุงได้ เมื่อประเทศเจริญขึ้นสู่สภาวะก่อนที่ระบบเศรษฐกิจจะทะยานขึ้น ประเทศต้องปรับปรุงบางส่วนของระบบเศรษฐกิจ โดยวิธีดังนี้ คือ

1. เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตทางการเกษตร
2. ส่งสินค้าออกให้ทันการ
3. มีการลงทุนด้านการคมนาคมขนส่ง การพัฒนาพลังงาน

ส่วนในขั้นทะยานขึ้นนั้น จะเห็นความสำเร็จขึ้นได้ในการพัฒนาระบบเศรษฐกิจบางส่วนและเมื่อมาถึงขั้นผลัดต้นจะมีการใช้เทคโนโลยีทันสมัยมีการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติอย่างจริงจัง และได้ผลมาแล้ว สำหรับในขั้นสุดท้ายนั้นสังคมจะมีทางเลือก 3 ทาง คือ

1. การพัฒนา / สร้างความมั่นคงทางสังคม
2. การขยายอำนาจออกไป
3. การเพิ่มปริมาณสินค้าอุปโภคบริโภคเพื่อให้

อย่างไรก็ตามกลยุทธ์ในการพัฒนาดังที่ทฤษฎีการเติบโตลำดับขั้นได้เสนอไว้ไม่จำเป็นต้องใช้ได้ผลเสมอไป เหตุผลสำคัญก็คือมิใช่การออมทรัพย์และการลงทุนไม่ได้เป็นเงื่อนไขที่จะเป็นต้องการพัฒนา แต่เป็นเพราะว่ามันไม่ได้เป็นเงื่อนไขที่เพียงพอต่างหากการที่แผนการมาร์เชลประสบความสำเร็จในยุโรปเนื่องจากประเทศเหล่านั้นได้รับความช่วยเหลืออันเหมาะสมกับสภาวะการณ์ต่าง ๆ ที่จำเป็นและประเทศในยุโรปก็มีโครงสร้างสถาบัน ตลอดจนทัศนคติของประชาชนเอื้ออำนวยและเหมาะสมอยู่แล้ว เช่น ตลาดสินค้าและตลาดเงินที่ดี สิ่งอำนวยความสะดวกด้านการขนส่งกำลังแรงงานที่ได้รับการศึกษาและฝึกฝนเป็นอย่างดี แรงจูงใจที่จะประสบความสำเร็จและการบริหารที่มีประสิทธิภาพ แต่ประเทศโลกที่สามยังขาดแคลนสิ่งเหล่านี้เป็นอย่างมาก ฉะนั้นทั้ง ๆ ที่มีการวางแผนตามโครงการไว้แล้วได้ดีเลิศเพียงใดก็ไม่อาจนำไปสู่ความสำเร็จได้ เนื่องจากขาดปัจจัยเสริม เช่น ความสามารถในการบริหารแรงงานมีฝีมือ เป็นต้น

นอกจากนี้ ทฤษฎีการเติบโตลำดับขั้น ยังไม่ได้คำนึงถึงพลังอำนาจภายนอกประเทศในโลกที่สามโดยเฉพาะระบบการค้า การเมืองและเศรษฐกิจระหว่างประเทศอันสลับซับซ้อนยิ่งในยุคปัจจุบัน ฉะนั้นจึงไม่สามารถกล่าวอ้างได้ว่าการพัฒนาประเทศเป็นเพียงการ “กำจัดอุปสรรคบางอย่าง” แล้วเพิ่ม “สิ่งที่ขาดหายไป” เข้าไปก็พอแล้ว เช่นที่นักเศรษฐศาสตร์ในทศวรรษที่ 1950 และทศวรรษที่ 1960 หลายคนกล่าวอ้างในการนี้ประเทศ

3.1.2 วิธีวิथाตัวแบบการเจริญเติบโตของแฮร์รอด โดมาร์ (The Harrod – Domar Growth Model)

ทฤษฎีนี้ให้ความสำคัญของการออมและการสะสมทุน ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญอันจะส่งผลต่อผลผลิตรวมของประเทศเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ยังจะผลักดันให้ระบบเศรษฐกิจเจริญเติบโตต่อไป การสะสมทุนที่เพิ่มขึ้นเกิดจากการลงทุนที่เพิ่มขึ้น ซึ่งจะมากหรือน้อยขึ้นกับการออมทั้งหมดของประเทศ

ตัวแบบการเจริญเติบโตของ Harrod – Domar นั้น อธิบายว่า อัตราการเจริญเติบโตของระบบเศรษฐกิจในระยะสั้น ถูกกำหนดโดยการออมของประเทศและอัตราส่วนของทุนต่อผลผลิต ระบบเศรษฐกิจจะขยายตัวสูงได้จะต้องอาศัยการออมและการลงทุนในประเทศที่สูง ในทางตรงข้ามประเทศต่างๆ ต้องพยายามให้อัตราส่วนของทุน (Capital) ต่อผลผลิตลดลง ซึ่งสามารถสรุปได้ว่าเศรษฐกิจของประเทศชาติจะเจริญได้นั้นมาจากการออมของประชาชนภายในชาติ รวมทั้งการลดการบริโภคในสินค้าที่ไม่จำเป็นลงไป

ข้อบกพร่องของทฤษฎีที่ว่าด้วยการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

1. ขอบเขตของปัจจัยเพื่อการพัฒนาแคบเกินไป กล่าวคือ มีการเน้นเฉพาะเรื่องการออมและการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตของปัจจัยทุน โดยไม่คำนึงความสำคัญของปัจจัยแรงงาน ซึ่งมีอยู่เหลือเฟือในประเทศด้อยพัฒนาจนให้อัตราค่าจ้างแรงงานต่ำซึ่งต่างจากปัจจัยทุน

2. อัตราการออมและการลงทุนสูงๆ อย่างเดียวไม่พอที่จะเร่งรัดการเจริญเติบโต ทางเศรษฐกิจ

3. ขาดการพิจารณาเรื่องการปรับปรุงด้านวิชาการ เทคโนโลยี

4. ในประเทศด้อยพัฒนา ระดับการออม อาจไม่ทำให้เกิดระดับการลงทุนในด้านที่ก่อให้เกิดผลผลิตสูงตามไปด้วยเพราะว่าสภาพต่างๆ ยังไม่เอื้ออำนวยพอที่จะกระตุ้นให้เกิดการลงทุนในด้านอุตสาหกรรมและเกษตรกรรมขนาดใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นด้านการตลาด การขนส่ง การคมนาคม

5. ประชาชนในประเทศขาดการตระหนักในการออม

6. ประชาชนนิยมบริโภคสินค้าที่มาจากต่างประเทศ โดยเฉพาะจากประเทศที่พัฒนาแล้ว

จากทฤษฎีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่กล่าวมา เมื่อพิจารณาถึงความสอดคล้องในการพัฒนาประเทศของกลุ่มที่กำลังพัฒนาและด้อยพัฒนามีส่วนที่เหมือนกัน ดังนี้ (Remenyi, J., 1984 : 14 – 17 อ้างใน เกื้อ วงศ์บุญสิน, 2538 : 36 – 37)

1. การเพิ่มระดับความเชี่ยวชาญและการแบ่งงานกันทำ ผู้มีส่วนร่วมในการผลิตทุกระดับจะมีความเชี่ยวชาญในงานของตนมากขึ้น และการแบ่งงานกันทำเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ นี่เป็นสิ่งที่เกิดในกระบวนการผลิต ซึ่งจะเพิ่มขึ้นไปพร้อมๆ กับการพัฒนาเศรษฐกิจ เมื่อมีความเชี่ยวชาญเพิ่มขึ้นย่อมทำให้การผลิตมีประสิทธิภาพดีขึ้น อย่างไรก็ตามสิ่งนี้มักสัมพันธ์กับอัตราที่เพิ่มขึ้นของการผลิตที่อาศัยทุนเป็นหลักการพัฒนาเศรษฐกิจจึงก่อให้เกิดอุปสงค์ต่อการจัดสรรทรัพยากรเพื่อการลงทุนให้มากกว่าการบริโภคที่เป็นอยู่ สำหรับในประเทศโลกที่สามหลาย ๆ ประเทศนั้นควรเน้นเรื่องการลงทุนมนุษย์โดยที่ทรัพยากรต่างๆ ซึ่งใช้ไปจะทำให้ประชาชนได้รับสารอาหารมากขึ้นและมีสุขภาพดีขึ้น ทั้งนี้ความล่าช้าของสังคมย่อมเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศ ถ้าไม่มีการลงทุนดังกล่าว

2. การแพร่กระจายของเศรษฐกิจเงินตรา และการเสื่อมความนิยมในเรื่องการค้าแบบแลกเปลี่ยนกัน จะเกิดขึ้นถ้ามีความเชี่ยวชาญเพิ่มขึ้น ในขณะที่เดียวกัน การมีความต้องการเพิ่มขึ้นในการแลกเปลี่ยนหรือการค้าระหว่างบุคคลที่อยู่ในขั้นตอนการผลิตต่างๆ กัน ย่อมกระตุ้นให้เศรษฐกิจเงินตราเจริญเติบโตขึ้น ซึ่งเงินตรานั้นถือเป็นสื่อของการแลกเปลี่ยนที่ดีกว่าการแลกเปลี่ยนของ ทั้งในแง่ของความยืดหยุ่น ความคงทนถาวร สามารถแบ่งส่วนได้ ขนถ่ายได้ และเป็นหนี้ได้

3. การเปิดโอกาสให้ปริมาณของทางเลือกที่มีประสิทธิภาพขยายวงออกไปมากขึ้นทั้งแก่ผู้บริโภคและผู้ผลิต สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นได้ทั้งจากการนำเอาเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาใช้ เช่น สินค้าประเภทเครื่องไฟ ประเภทพลาสติก อาหารแบบใหม่ๆ รวมทั้งสินค้าสาธารณะ เช่น การศึกษา โครงการสุขภาพและอนามัย และในด้านกิจกรรมทางเศรษฐกิจประเภทต่างๆ รวมทั้งการมีสถาบันใหม่ๆ ที่มีความก้าวหน้าทางเทคนิค เปิดโอกาสให้มีบริษัทธุรกิจเพิ่มขึ้น มีกลุ่มธนาคารต่างๆ เพิ่มขึ้น มีครัวเรือนเพิ่มขึ้น มีคนเพิ่มขึ้น เป็นต้น

4. การเปลี่ยนบทบาทของรัฐบาล

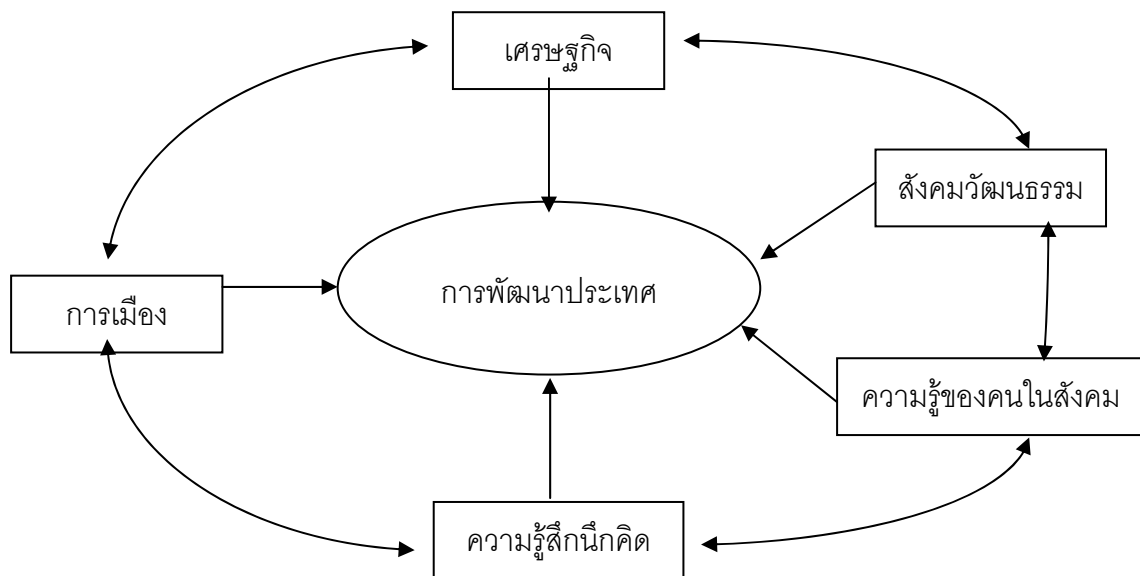
5. การให้ความสำคัญเพิ่มขึ้นแก่การส่งสินค้าและบริการออกนอกประเทศ การนำเข้าสินค้าจากต่างประเทศ ทั้งนี้รวมทั้งในแง่ของการไหลเวียนของเงินตรา เช่น การกู้ยืม

6. การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างในการกระจายการจ้างงาน และสถานที่
ของการทำงาน เช่น ให้แรงงานหันเหจากภาคเกษตรกรรมมาสู่ภาคอุตสาหกรรม เป็นต้น

นอกจากนี้การพัฒนาเศรษฐกิจก่อให้เกิดสภาวะผลตามมามากอีกหลายประการ เช่น
รูปแบบของที่อยู่อาศัยของประชากร อัตราการเกิด - อัตราการตาย ภาวะเจริญพันธุ์ การ
เพิ่มของประชากร การก่อสร้างระบบสาธารณสุขไปโรค เป็นต้น สิ่งเหล่านี้มาจากการพัฒนา
รากฐานทางเศรษฐกิจ แต่ไม่จำเป็นที่จะต้องมามีรูปแบบที่เหมือนกัน แต่โดยภาพรวมการ
เปลี่ยนแปลงในหกประการข้างต้น เป็นปัจจัยหลักต่อการพัฒนาเศรษฐกิจเสมอ

3.2 แนวคิดตามทฤษฎีภาวะทันสมัย (Conceptualized Frame on Modernization Theory)

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ด้วยสาเหตุที่ประเทศแถบยุโรปตะวันตกแพ้สงคราม จึง
ต้องมีความจำเป็นในการบูรณะประเทศ ซึ่งการฟื้นฟูประเทศนั้นต้องมีการบูรณะประเทศในทุก
ด้าน ของชีวิตมนุษย์ ทฤษฎีนี้อาศัยทฤษฎีเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิก (Neo-Classic Theory)
และทฤษฎีสังคมศาสตร์ของอเมริกันมาประยุกต์เป็นกรอบการวิเคราะห์ปัญหา ซึ่งจุดเน้นของ
แนวคิดทฤษฎีนี้ คือ การที่จะพัฒนาประเทศให้ทันสมัยนั้นต้องมีการดำเนินไปในทั้งด้าน
เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม การเมือง ความรู้สึกนึกคิด และความรู้ของคนในสังคมจะขาดด้าน
ใดด้านหนึ่งไม่ได้ เพราะแต่ละด้านมีความสัมพันธ์กันตลอดจนส่งผลซึ่งกันและกัน ดังจะเห็นได้
จากแผนภูมิข้างล่าง

แผนภูมิที่ 2 การพัฒนาประเทศให้สู่สภาวะทันสมัย

อย่างไรก็ตามการพัฒนาประเทศของทั้งสองกลุ่มประเทศนั้น ย่อมที่จะมีทิศทางกลยุทธ์ (strategies) ที่แตกต่างกันไป เพราะแต่ละประเทศมีอัตลักษณ์ทางด้านบริบทสังคมแตกต่างกัน แต่โดยภาพรวมแล้ว การพัฒนาประเทศให้ทันสมัยมีลักษณะดังนี้

3.2.1 การพัฒนาประเทศให้ทันสมัยทางด้านเศรษฐกิจ

ในแง่ของเศรษฐศาสตร์ การพัฒนาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้าเป็นประเทศอุตสาหกรรมนั้น มีความหมายเดียวกับการทำประเทศให้ทันสมัย ซึ่งจะต้องขึ้นอยู่กับ การเพิ่มพูนผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชน (GDP = Gross National Product) การพัฒนาสังคม เมืองและกระจายความเจริญไปสู่ชนบท ซึ่งต้องมีการลงทุนใหม่ๆ อย่างหนักทั้งในด้าน สาธารณูปโภค เช่น โครงการเงินผันของประเทศไทยในสมัย ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็น นายกรัฐมนตรี เป็นต้น ตลอดจนกิจกรรมเพื่อการผลิตโดยตรง เช่น การเพิ่มเขตอุตสาหกรรม (Industrial Zone) โรงงาน หรือแม้แต่ในภาคการเศรษฐกิจแบบดั้งเดิม ซึ่งได้แก่ภาคเกษตรกรรม และหัตถกรรม ต้องมีการลงทุนใหม่ๆ สนับสนุนการแปรรูปผลผลิตของเกษตรกร เช่น ประเทศไทยมีนโยบายหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล (One Tambol, One Product) ในสมัย ของ พ.ต.ท. ดร. ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี กล่าวตามความเป็นจริงเมื่อมีการทุ่มไป ที่ภาคเศรษฐกิจสมัยใหม่มากกว่า ผลที่ตามมา คือ ประสิทธิภาพการผลิตในภาคเกษตรกรรม

อย่างไรก็ตาม กิจกรรมทางเศรษฐกิจจะไม่จำกัดเพียงอย่างเดียวหรือสองอย่าง หากแต่มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น ระดับของความชำนาญสูงขึ้น สัดส่วนของทุนต่อแรงงานเพิ่มขึ้น มีการขยายตัวทางการค้าและตลาดทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งทำให้สามารถดึงดูดทรัพยากรทั้งคนและสิ่งของจากแหล่งต่าง ๆ มาใช้ได้อย่างกว้างขวาง เกิดเป็นเครือข่ายของระบบเศรษฐกิจที่มีความเหนียวแน่น การเกษตรลดความสำคัญลงเมื่อเทียบกับการค้าอุตสาหกรรม และบริการอื่น ๆ ซึ่งแนวคิดนี้เชื่อว่า เป็นวิธีที่ทำให้ความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจของประชาชนดีขึ้น ความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจลดลง

ถึงแม้ว่าทฤษฎีภาวะทันสมัยที่มีผลต่อการกำหนดศักยภาพทางด้านเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งมีผลต่อกระบวนการพัฒนาประเทศเป็นอันดับแรก ฉะนั้นการส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศ รวมทั้งการได้รับความช่วยเหลือจากต่างประเทศ (Foreign Aids) จึงเป็นกุญแจสำคัญสำหรับการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยด้วย

อันที่จริงดูเหมือนว่า แนวคิดทฤษฎีภาวะทันสมัยจะมีลักษณะเป็นพลวัต (dynamic) ในแง่เศรษฐกิจก็ตาม แต่โดยองค์รวมแล้วการพัฒนาเศรษฐกิจขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่นอีกด้วย คือความรู้สึนึกคิดทางสติปัญญา ทางการเมือง และทางสังคม ตลอดจนอัจฉริยภาพด้านความรู้ความสามารถของผู้นำทางการเมือง (รัฐบาล) ในการที่จะนำทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่มาใช้ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

3.2.2 การพัฒนาประเทศให้ทันสมัยทางด้านสติปัญญา

การพัฒนาประเทศให้เป็นประเทศอุตสาหกรรมจะทำได้ต้องผ่านการพัฒนาและการใช้วิทยาศาสตร์สมัยใหม่แล้ว ฉะนั้นการพัฒนาในแง่ของสติปัญญาและความรู้สึนึกคิดของคน ตามแนวทฤษฎีภาวะทันสมัยนั้นมีความสำคัญมาก โดยมองว่าในสังคมล้าหลังนั้น เด็กจะทำตามผู้ใหญ่เพียงอย่างเดียว มีโอกาสเรียนรู้และเผชิญกับปัญหาในสังคมหรือท้องถิ่นที่คนต้องประสบต่อไปในอนาคต ตามแบบที่ผู้ใหญ่สอนไว้ ไม่มีโอกาสค้นคิดวิธีหรือสิ่งใหม่ หรือเป็นตัวของตัวเอง ในสังคมสมัยใหม่นั้นปัญหาพื้นฐานของมนุษย์และความสัมพันธ์ต่อกันไม่ได้เปลี่ยนแปลง หากแต่คนในสังคมต้องเผชิญในสภาพที่ต่างกันอย่างสิ้นเชิง ความแตกต่างที่สำคัญ คือ ในสังคมคนสมัยใหม่มีเสถียรภาพทางด้านบรรทัดฐาน (Norms) และรูปแบบของการดำเนินชีวิต (Pattern of Life) เปลี่ยนไปในยุคของโลกาภิวัตน์อารยะทุกคนทุกวัยจะมีความคิดที่กว้างไกลด้วยเหตุผลที่มีการนำความรู้เชิงวิทยาศาสตร์เชิงสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

ฉะนั้นการพัฒนาให้เกิดความรู้ทางด้านสติปัญญาต่อการพัฒนาเพื่อก่อให้เกิดภาวะทันสมัย ความรู้ดังกล่าวควรมีลักษณะดังนี้

1. ความรู้ต่างๆ ต้องผ่านกระบวนการพินิจพิเคราะห์อย่างแท้จริง
2. มีการทดลองเพื่อประเมินความถูกต้องของคำอธิบายต่างๆ
3. ใช้กฎธรรมชาติที่สามารถอธิบายได้อย่างมีเหตุผล
4. วิธีการหาความรู้ต้องมีวิธีการเฉพาะ
5. วิธีวิทยา (Methodological strategies) ต้องทำเป็นพื้นฐานในการแสวงหาหรือสร้างข้อความรู้ใหม่ (New Categories of knowledge)

3.2.3 การพัฒนาประเทศให้ทันสมัยทางสังคม

ในยุคโลกาภิวัตน์อารยะ ค่านิยม (Values) ของคนในสังคมที่เปลี่ยนไปมาก ต่างก็พยายามสร้างความคาดหวังในลักษณะที่ยอมรับได้ ลักษณะของคนในสังคมใหม่จะต้องมีบุคลิกภาพ ซึ่งสามารถปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมได้ (Mobile personality) ส่วนในด้านสังคมนั้น นักคิดตามทฤษฎีภาวะทันสมัยมองว่าการเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งในทางสังคมต้องดำเนินรวมไปกับและมีส่วนสนับสนุนต่อแง่ความคิดความรู้ทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจซึ่งจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นเมือง มีย้ายถิ่นจากเขตชนบทสู่เมือง พร้อมด้วยการเปลี่ยนแปลงอาชีพตามสภาพความเป็นอยู่ในเมือง ทำให้ลักษณะโครงสร้างของครอบครัวเปลี่ยนไป นอกจากนี้แนวโน้มต่างๆ ที่เกี่ยวกับระดับรายได้ การศึกษา และโอกาสทางสังคมเพื่อมิให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคม ตลอดจนจะสามารถทำให้สมาชิกในสังคมสามารถที่จะแสดงบทบาทของตนเองให้เหมาะสมที่สุด

อย่างไรก็ตามการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยทางด้านสังคม สามารถดำเนินการได้ดังนี้

1. ปรับปรุงระบบการศึกษาในด้านการศึกษากาบบังคับและการศึกษาพื้นฐาน
2. รัฐบาลจัดระบบสวัสดิการทางสังคม (Social Welfare) ให้ทั่วถึงทุกภูมิภาคของประเทศ
3. รัฐบาลกระตุ้นให้ประชาชนมีความตระหนักต่อการพัฒนา
4. รัฐบาลเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาและสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนเอง
5. ลดการพึ่งพาจากต่างประเทศ โดยการสร้างฐานพลังการพัฒนาแนวใหม่

6. สร้างภาวะเศรษฐกิจที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน
ภายในชาติ

ทั้งการสร้าง ความทันสมัยทางด้านสังคมจะต้องมีทิศทางหรือกลยุทธ์ต่างๆ ที่
สอดคล้องกับสภาวะความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ของสังคมด้วย จึงจะทำให้ประชาชนในชาติไม่เกิด
สภาวะที่เรียกว่าการช็อคทางวัฒนธรรม (Cultural shock) ได้

3.2.4 การพัฒนาประเทศให้ทันสมัยทางการเมือง

Samuel P. Huntington ได้เสนอตัวแปรสำคัญ 3 ประการ ที่เกี่ยวเนื่องกับ
Political Modernization คือ

1. ความเป็นเหตุผลของอำนาจหน้าที่ (Rationalization of Authority) ซึ่ง
หมายถึงการที่อำนาจทางการเมืองแบบดั้งเดิมซึ่งมีฐานอยู่ที่ประเพณี ศาสนา ครอบครัว หรือ
เชื้อชาติใดๆ ถูกแทนที่โดยอำนาจทางการเมืองใหม่ที่ตั้งอยู่บนฐานของความมีเหตุมีผล เป็น
อำนาจทางการเมืองแห่งชาติ ความคิดของคนเปลี่ยนไปจากการมองว่ารัฐบาลเป็นผลผลิตของ
พระเจ้ามาเป็นผลผลิตของคนเราเอง คนเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในการตัดสินใจ นอกจากนี้
รัฐบาลแห่งชาติจะต้องมีอำนาจและมีอธิปไตยเหนืออำนาจในระดับท้องถิ่น

2. ความแตกต่างซับซ้อนของโครงสร้างและหน้าที่ทางการเมือง
(Differentiation of Political Structure) และมีความชำนาญเฉพาะด้านมากขึ้น ส่วนองค์กรทาง
กฎหมาย องค์กรทหาร องค์กรบริหารและองค์กรทางวิทยาศาสตร์ จะแยกตัวเป็นอิสระไม่
อย่างกับการเมือง แต่จะสร้างหน่วยงานย่อยๆ มารับหน้าที่ต่างๆ ออกไปอีก นอกจากนี้การเข้า
สู่ตำแหน่งใดๆ จะต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์เรื่องของคุณสมบัติผลไม่ใช่เนื่องจากเป็นพวก
พ้องหรือสนิทสนมกันเป็นการส่วนตัว

3. การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึงการที่กลุ่มทางสังคมต่างๆ พากัน
เข้ามีส่วนร่วมในการเมืองทั่วทั้งสังคม การที่มีการเข้ามีส่วนร่วมเพิ่มมากขึ้นนั้นอาจจะเป็น
ผลให้รัฐบาลจำต้องเข้าควบคุมประชาชนมากขึ้นหรืออาจจะทำให้ประชาชนเข้าควบคุมรัฐบาลได้
อย่างมีประสิทธิภาพขึ้นก็ได้ ในสังคมที่ทันสมัยนั้นราษฎรจะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองโดยตรง
เป็น ส่วนใหญ่ (Huntington, S.P., 1971 : 34 – 35)

การมีส่วนร่วมทางสังคมหรือของประชาชนจะเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญอย่างยิ่งใน
การพัฒนาความทันสมัยทางการเมือง ทั้งนี้รูปแบบของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของ
ประชาชนของแต่ละสังคมสามารถทำได้ ดังนี้

1. การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างเป็นอิสระ (Autonomous Political Participation) หมายถึงลักษณะที่ราษฎรเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบใด ๆ ด้วยความพึงพอใจส่วนตัว เป็นไปโดยความสมัครใจหรือได้พินิจพิเคราะห์ใช้วิจารณญาณของตนเอง มองเห็นประโยชน์ของการเข้ามีส่วนร่วมและมองเห็นว่าตนเองสามารถที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองได้อย่างแท้จริง

2. การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองโดยถูกปลุกกระดม (Mobilized Political Participation) หมายถึงลักษณะของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของราษฎรที่เป็นไปโดยที่ไม่ได้เกิดจากเจตจำนงของตนเอง แต่เกิดจากผู้อื่นปลุกกระดมให้เขาเข้าร่วมในการกระทำกิจกรรมทางการเมืองในรูปแบบต่าง ๆ โดยการขู่เข็ญ บังคับ ชักจูงหรือใช้อิทธิพลทางวัตถุ เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อให้เป็นไปตามที่ผู้ปลุกกระดมต้องการ (สิทธิพันธ์ พุทธหุน, 2543 : 81)

นอกจากนี้ในสังคมที่มีความขัดแย้ง มีปัญหาเรื่องเชื้อชาติ มีการช่วงชิงอำนาจทางการเมืองระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งปัญหาเหล่านี้จะอยู่ในรูปของการเมือง และจะก่อให้เกิดการปลุกกระดมอันจะนำไปสู่การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบที่รุนแรงขึ้นได้ ส่วนปัญหาอื่น ๆ ที่สังคมประสบ เช่น เรื่องของการแจกแจงสวัสดิการ ปัญหาเงินเฟ้อ สินค้าราคาแพง สิ่งเหล่านี้อาจนำมาซึ่งการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองในรูปแบบใด ๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าวิธีการของรัฐบาลมีประสิทธิผลและเปิดโอกาสให้ราษฎรได้เข้ามีส่วนร่วมมากน้อยเพียงไรเมื่อเทียบกับวิธีอื่น ๆ

3.3 ทฤษฎีพึ่งพา (Dependency Theory)

ทฤษฎีนี้เกิดจากปัญหาความด้อยพัฒนาที่เรื้อรังในกลุ่มประเทศละตินอเมริกา โดยเป็นการศึกษาถึงปัญหาการกึ่งพึ่งพาของด้อยพัฒนาในประเทศโลกที่สาม โดยมีขอบข่ายที่ครอบคลุมถึงการพัฒนาแบบพึ่งพา (Self-dependency) ชาตินิยม (Nationalism) โครงสร้างนิยม (Structuralism) และพัฒนานิยม (Developmentalism) แนวคิดนี้เป็นแนวคิดที่ต่อต้านลัทธิจักรวรรดินิยม (Imperialism) ซึ่งนักพัฒนาของประเทศด้อยพัฒนาและประเทศที่มีความเจริญแล้วต่างก็พยายามหาความหลุดพ้นจากสภาพความด้อยพัฒนา โดยการปรับปรุงโครงสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การเมืองระหว่างประเทศที่พัฒนาและประเทศที่ด้อยพัฒนา การปรับปรุงความสัมพันธ์ทางการผลิตเพื่อเตรียมรับการเปลี่ยนแปลงทางคุณภาพของเศรษฐกิจและสังคมใหม่จะเห็นได้ว่าแนวทางการศึกษาของทฤษฎีพึ่งพา มีดังนี้

แนวทางศึกษาตามแนวทฤษฎีพึ่งพา

3.3.1 แนวทางศึกษาแบบมาร์ซิสต์ (Maxist)

แนวทางศึกษาแบบนี้เป็นการศึกษาถึงรากเหง้าของปัญหาความด้อยพัฒนาที่เป็นผลมาจากกระบวนการทางประวัติศาสตร์ที่มีลักษณะเป็นพลวัตมากกว่าเป็นผลมาจากปัญหาภายในประเทศ การผลิตสินค้าแบบเกษตรกรรมเป็นผลให้เกิดระบบนายทุน – นายหน้า จะเห็นได้ว่าความด้อยพัฒนา (Underdevelopment) ไม่ใช่ภาวะเริ่มต้นของกระบวนการพัฒนาประเทศที่ทุกสังคมต้องประสบ ประเทศที่พัฒนาแล้วบางประเทศไม่เคยตกอยู่ในสภาวะที่ด้อยพัฒนา แต่อาจอยู่ในสภาวะที่ไม่พัฒนา (Undeveloped) มาก่อน นอกจากนี้ความด้อยพัฒนาส่วนมาก เป็นผลมาจากความเป็นระบบทุนนิยมโลกของประเทศพัฒนามิใช่เป็นผลสะท้อนจากลักษณะ บกพร่องทางโครงสร้างเศรษฐกิจสังคม หรือแม้แต่การเมืองภายในประเทศด้อยพัฒนาเอง ซึ่งระบบทุนนิยมนั้นมีมุมมอง คือ ประเทศแม่หรือประเทศศูนย์กลางและประเทศบริวาร (peripheral countries) ความสัมพันธ์ของประเทศทั้งสองนี้จะมีความสัมพันธ์ทั้งทางบวกและทางลบ กล่าวคือ ในลักษณะที่ประเทศบริวารต้องคอยพึ่งพาประเทศศูนย์กลางอยู่ตลอดเวลา ถูกประเทศศูนย์กลาง (Core) เอารัดเอาเปรียบ มีการดูดซึมส่วนเกินทางเศรษฐกิจจากประเทศบริวารเพื่อไปพัฒนาประเทศของตน และสามารถกำหนดวิถีชีวิตความเป็นไปต่างๆ ในประเทศบริวาร จนทำให้ประเทศบริวารไม่อาจมีแนวทางพัฒนาประเทศได้อย่างเป็นอิสระ และลักษณะความสัมพันธ์ดังกล่าวถูกกำหนดให้ดำรงต่อไป ด้วยเจตนาของประเทศศูนย์กลางตามโครงสร้างของระบบทุนนิยมโลก ซึ่งเป็นสาเหตุของความด้อยพัฒนาเรื้อรังในประเทศบริวาร

แต่อย่างไรก็ตาม ถือว่า การพัฒนาของประเทศบริวารนั้นต่างไปจากของประเทศศูนย์กลาง โดยที่สถานะทางโครงสร้างในการที่ตนต้องเป็นประเทศบริวารเป็นตัวทำให้พัฒนาการของประเทศมีขีดจำกัด ประเทศศูนย์กลางจะอยู่รอดได้ต้องมีประเทศบริวาร แต่ประเทศบริวารไม่อาจพัฒนาเป็นทุนนิยมเต็มรูปแบบประเทศศูนย์กลางได้ トラบไต่ที่ยังอยู่ในระบบศูนย์กลางบริวารของระบบทุนนิยมโลกอยู่ในขณะที่ประเทศศูนย์กลางมีองค์ประกอบทางสังคมที่เอื้อต่อการพัฒนาทุนนิยมเต็มรูปแบบ ซึ่งได้แก่ความเป็นอิสระเป็นตัวของตัวเองมาก มีโครงสร้างที่เอื้อต่อการเร่งการผลิตระบบทุนนิยมโลกบังคับให้ประเทศบริวารไม่สามารถประสบซึ่งลักษณะเช่นนั้นได้

สำหรับมาตรการในการแก้ปัญหาตามแนวทางศึกษานี้ การปฏิบัติแบบสังคมนิยมและการตัดความสัมพันธ์เชิงพึ่งพาที่เคยมีมาต่อประเทศศูนย์กลางเท่านั้น ที่จะทำให้ประเทศเหล่านี้หลุดพ้นจากความด้อยพัฒนา

3.3.2 แนวทางศึกษาแบบทุนนิยม (Capitalism)

แนวทางศึกษาในแบบนี้ ยังคงเห็นด้วยที่ว่าประเทศด้อยพัฒนาถูกประเทศที่พัฒนาแล้วเอาเปรียบ โดยการกอบโกยผลประโยชน์หรือมูลค่าส่วนเกินไปหมด ทำให้ประเทศเหล่านี้ไม่อาจพัฒนาได้ อย่างไรก็ตามแนวคิดนี้เชื่อว่ายังมีโอกาสที่จะพัฒนาประเทศตามแบบทุนนิยมต่อไปได้หากมีการปรับปรุงโครงสร้างความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ และการเมืองระหว่างประเทศด้อยพัฒนากับประเทศพัฒนาเสียใหม่ ไม่ให้ถูกเอาเปรียบ ทั้งนี้แนวคิดดังกล่าว อาศัยทัศนะของการพัฒนาแบบพึ่งตนเองและลักษณะของความเป็นชาตินิยมมาเป็นองค์ประกอบสำคัญ แนวทางเรื่องการพัฒนาโดยอาศัยความพยายามในการพึ่งพาตนเองเป็นหลักนั้น มีดังนี้ (สุรเชษฐ์ เวชพิทักษ์, 2527 : 40)

1. การลดการพึ่งพาด้านการนำเข้าสำหรับสินค้าและบริวารที่จำเป็นทางด้านอาหาร น้ำมัน ผลิตภัณฑ์ปิโตรเลียม บัณฑิตหรืออุปกรณ์การผลิตสินค้าประเภททุน และที่สำคัญ คือ ลดการพึ่งพาผู้เชี่ยวชาญต่าง ๆ ที่มาจากภายนอกประเทศ
2. การเปลี่ยนแปลงรูปแบบและระบอบนิยมในการบริโภค และการเพิ่มสมรรถนะในการผลิต
3. การกระจายรายได้ ในลักษณะของการกำหนดนโยบายที่จะเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินชีวิตของคนที่มีรายได้มาก โดยการใช้นโยบายภาษี นโยบายด้านราคา การชักจูงใจ และในกรณีจำเป็นอาจต้องใช้วิธีการปันส่วน
4. ในบางประเทศ รัฐอาจจำเป็นต้องใช้นโยบายการควบคุมและเป็นเจ้าของกิจการที่เกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งการเพิ่มความสามารถและความพยายามในการเจรจาต่อรองกับบริษัทข้ามชาติ
5. การดำเนินนโยบายทางวัฒนธรรม เพื่อลดภาวะพึ่งพาทางวัฒนธรรมที่เคยมีต่อประเทศมหาอำนาจ

3.3.3 แนวทางศึกษาแบบผสมระหว่างแนวมาร์กซิสต์กับแนวทุนนิยม

แนวทางนี้เป็นการศึกษาว่า การพึ่งพาทันทีในกระบวนการทางประวัติศาสตร์ของการขยายตัวของระบบทุนนิยมโลกนั้น มีลักษณะต่างกันอย่างไรแต่ละสังคม เพราะเชื่อว่าในแต่ละประเทศนั้นมีลักษณะและความเป็นไปทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ภูมิศาสตร์ สภาพแวดล้อม ปัจจัยทางธรรมชาติต่างกันออกไปและเชื่อว่าลักษณะดังกล่าวเฉพาะตัวในสังคมนั้นย่อมเป็นตัวกำหนดเงื่อนไขความสัมพันธ์เชิงพึ่งพาระหว่างประเทศที่พัฒนาแล้วกับประเทศ

3.4 แนวคิดการพัฒนาที่ว่าด้วยการกระจายรายได้ควบคู่ไปกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

หลังจากช่วงทศวรรษที่ 1960 เป็นต้นมาความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจของกลุ่มประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลายมีการพัฒนาไปอย่างมาก เพราะมีการเข้าถึงปัจจัยการผลิต การปรับทิศทางการลงทุนของรัฐได้เหมาะสม และการจัดการกีดกันผู้ผลิตรายย่อย ในการวางแผนการพัฒนาจะต้องมีการจัดสรรงบต่าง ๆ เพื่อการพัฒนาในทุก ๆ ด้าน ทั้งการลงทุนที่รัฐมุ่งกระจายรายได้กับกลุ่มคนจน หรือชนชั้นแรงงาน ให้สามารถเป็นเจ้าของการผลิตได้ ซึ่งรัฐอาจดำเนินการได้ในรูปของสหกรณ์การผลิต กลุ่มการผลิต เป็นต้น ซึ่งจะทำให้คนกลุ่มนี้สามารถที่จะเรียนรู้ระบบการพัฒนาต่อไปในอนาคต

แนวคิดนี้เป็นแนวคิดสำหรับประเทศด้อยพัฒนาและประเทศกลุ่มโลกที่สาม โดยประชากรเสียเปรียบในแง่ของเศรษฐกิจที่มีการเจริญเติบโตเฉพาะทางเศรษฐกิจและสังคมที่เป็นอยู่โดยไม่มีความจำเป็นต้องการปฏิรูปโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมแต่อย่างใด เพราะการกระจายรายได้เป็นสิ่งที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ฉะนั้นความเสมอภาคทางด้านเศรษฐกิจจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะลดความยากจนลงและลดช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวย

3.5 แนวคิดการพัฒนาที่เน้นความต้องการขั้นพื้นฐาน (Basic Minimum Needs Approach)

แนวคิดนี้ได้พัฒนามาช่วงกลางทศวรรษที่ 1970 เป็นแนวคิดใหม่ที่เปลี่ยนจากการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจมาเป็นการพัฒนาที่ตัวคนเป็นหลัก ในลักษณะของการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชน และการพัฒนาสังคม ซึ่งแนวคิดนี้ถือว่าคนเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดของโลก และเชื่อว่าความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียวไม่อาจแก้หรือขจัดปัญหาความยากจนได้เสมอไป มีคนอีกเป็นจำนวนมากที่ยังไม่อาจได้สิ่งซึ่งตนต้องการเป็นพื้นฐาน ในขณะที่เศรษฐกิจของประเทศเติบโตไป

ดัชนีบ่งชี้คุณภาพชีวิตของประชากรที่ใช้กันมาก ได้แก่ ความยั่งยืนยาวของชีวิต สุขภาพพลานามัยที่ดี การศึกษา ความเสมอภาคทางเพศ รวมทั้งเสรีภาพทางสังคมและการเมือง เป็นต้น ถึงแม้ว่าดัชนีเชิงปริมาณเหล่านี้จะไม่สามารถครอบคลุมแนวคิดที่ว่าด้วยการพัฒนาทรัพยากรได้ ทั้งหมด แต่ก็นับว่ามีความสำคัญในทัศนะที่สองเช่นกัน เพราะการขยายทางเลือกในด้านวัตถุ ก็เป็นส่วนหนึ่งของเป้าหมายในทัศนะที่สอง ซึ่งมุ่งเพิ่มพูนสมรรถนะของมนุษย์ควบคู่ไปกับการขยายทางเลือกในด้านต่าง ๆ (คณะกรรมการธิการโลกว่าด้วยวัฒนธรรมและการพัฒนา, 2541 : 22)

แต่อย่างไรก็ตามจำเป็นพื้นฐานที่จะนำพาให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีสามารถแยกออกได้เป็น 2 ส่วน คือ

1. ส่วนที่จะเป็นระดับพื้นฐาน ประกอบด้วย

1.1 ปัจจัยสี่ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่พักอาศัย และบริการด้านการแพทย์

1.2 สุขภาพอนามัยที่สมบูรณ์ ไม่พิการหรือเจ็บป่วยเรื้อรัง

1.3 ชีวิตที่มั่นคงปลอดภัย เช่น มีงานทำ ปลอดภัยจากโจรผู้ร้าย มีฐานะทางเศรษฐกิจและสภาพทางสังคมในระดับที่น่าพอใจ ปลอดภัยจากภาวะสงคราม

1.4 มีอิสระเสรีตามสิทธิมนุษยชน ไม่อยู่ในสภาวะถูกจองจำ หรือคุมขังสามารถใช้สิทธิเสรีภาพในขอบเขตแห่งกฎหมายหรือประเพณีของสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่

2. ส่วนที่จำเป็นต่อการเพิ่มคุณภาพชีวิต ซึ่งมีอยู่ 3 ประเภท คือ

2.1 สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมทั้งทางร่างกายและทางสังคม เช่น มีมลภาวะ (Pollution) น้อยที่สุด และใกล้ขีดธรรมชาติมากที่สุด อยู่ในสภาพที่สงบ สะอาด และยุติธรรม เอื้ออำนวยแก่พัฒนาตนเอง

2.2 คุณสมบัติส่วนบุคคลที่เหมาะสมซึ่งจะทำให้บุคคลนั้นสามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของตนเองได้ เช่น การมีจุดมุ่งหมายในชีวิต ความสามารถในการตัดสินใจอย่างถูกต้องและเหมาะสม ความมานะพยายาม ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับตนเองและสิ่งแวดล้อมที่ตัวเองอาศัยอยู่ ซึ่งจะช่วยให้บุคคลนั้นสามารถปรับตัวได้ดีและกลมกลืนกับสิ่งที่อยู่รอบตัว

2.3 คุณสมบัติที่ส่งเสริมอยู่ร่วมกันโดยสันติวิธี เช่น ความมกน้อย รู้จักประหยัด ซึ่งจะทำให้บุคคลนั้นไม่คิดเบียดเบียนหรือเอาเปรียบคนอื่น การรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา มีวินัยในตนเอง มีคุณธรรมและจริยธรรมที่สังคมยอมรับ (เย็นใจ เลอาหวนิช, 2523 : 9)

นอกจากนี้ตามแนวคิดผู้เขียนขอเสนอข้อคิดบางประการที่สามารถจะนำไปสู่การพัฒนาต่อความจำเป็นพื้นฐานของประชาชน ซึ่งอาจจะนำไปประยุกต์ใช้ได้กับหลายประเทศ เพื่อให้สามารถบรรลุเป้าหมายความต้องการขั้นพื้นฐานอย่างจริงจัง เช่น

1. การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างมีประสิทธิภาพ มีการกระจายรายได้อย่างเท่าเทียมกัน
 2. การทำให้เป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ หรือ เกษตร – อุตสาหกรรม
 3. แรงงานที่มีส่วนต่อการผลิตควรเป็นแรงงานกึ่งฝีมือ หรือแรงงานฝีมือ
 4. นโยบายของประเทศต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (กำลังคนในชาติ) มีความต่อเนื่อง
 5. ความเชื่อมโยงระหว่างความต้องการขั้นพื้นฐานในรูปลักษณะต่าง ๆ
 6. บทบาทของรัฐ (Public Sector)
 7. บทบาทขององค์กรเอกชน (Private Sector/Non – Governmental Organizations)
- จะเห็นได้ว่า ถ้าปราศจากการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของประชาชนแล้ว ประเทศที่ด้อยพัฒนาไม่อาจจะอยู่ในสถานะที่จะสามารถปรับเปลี่ยนระบบการค้าระหว่างประเทศ เพื่อให้ตนพ้นจากความเสียหายเปรียบอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบันได้เลย ให้ประเทศยากจนทั้งหลายมีโอกาสขยายสินค้าของตนไปยังตลาดโลกได้มากขึ้น ราคาสินค้า ส่งออกอยู่ในอัตราที่ยุติธรรมและรักษาระดับได้มั่นคงขึ้น มีการให้ความช่วยเหลือในแบบให้เปล่าแทนการกู้ยืมจากต่างประเทศ มีการควบคุมพฤติกรรมของบริษัทข้ามชาติอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น เป็นต้น

3.6 แนวคิดการพัฒนาว่าด้วยระบบโลก (The World – System Perspective)

แนวคิดว่าด้วยระบบโลก เป็นการอธิบายการพัฒนาที่ต่างออกไป กล่าวคือ มีหน่วยของการวิเคราะห์อยู่ที่ระบบโลกทั้งระบบ เพื่อให้เห็นถึงพลวัตที่เกิดขึ้นในโลก ซึ่งนักวิชาการตามแนวคิดนี้ เชื่อว่าพลวัตที่เกิดขึ้นสามารถอธิบายปรากฏการณ์หรือพฤติกรรมที่เกิดขึ้นระดับรัฐหรือหน่วยย่อยของระบบโลก ซึ่งแนวคิดหรือแนวคิดที่ให้รัฐเป็นหน่วยการวิเคราะห์ไม่สามารถอธิบายได้ กล่าวอีกนัยหนึ่ง แนวคิดนี้เป็นการเปิดขอบเขตแห่งความรู้สู่ความจริง ในระดับที่การวิเคราะห์วิจัยในระดับรัฐหรือแม้แต่การเปรียบเทียบระหว่างรัฐ ไม่อาจทำได้

การอธิบายการพัฒนาโดยใช้ระบบโลกทั้งระบบเป็นหน่วยการวิเคราะห์นี้ เป็นการศึกษาวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในระยะยาว (Long term) และในภาพกว้าง (Large scale) เพื่อให้เห็นถึงจังหวะคลื่น (Cyclical rhythms) แนวโน้มและการเบี่ยงเบนหรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในประเด็นที่ศึกษา หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งเป็นการศึกษาพลวัตที่เกิดขึ้นใน

แนวคิดที่ว่าด้วยระบบโลกนี้ เริ่มพัฒนาขึ้นในช่วงปลายทศวรรษที่ 1970 ต่อเนื่องมาถึงทศวรรษที่ 1980 โดยนักวิชาการซึ่งเห็นว่าแนวทฤษฎีหรือแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาที่มีมาก่อนหน้านั้นไม่สามารถอธิบายหรือมองข้ามประเด็นสำคัญหลายประเด็นไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งพฤติกรรมใหม่ ๆ หรือสิ่งใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในทศวรรษที่ 1982 หรือที่เปลี่ยนแปลงไปจากก่อนหน้านั้น เป็นต้น (เกื้อ วงศ์บุญสิน, 2538 : 62)

วิธีวิทยาของแนวคิดพัฒนาว่าด้วยระบบโลก

3.6.1 แนวคิดและวิธีวิทยาของ Immanuel Wallerstein

Wallerstein ชาวฝรั่งเศส เป็นผู้ริเริ่มแนวคิดที่ว่าด้วยระบบโลก เพื่อศึกษาพลวัตของเศรษฐกิจโลก ตลอดจนเพื่อหาคำอธิบายต่อปรากฏการณ์ใหม่ๆ ที่เกิดขึ้น ซึ่งทฤษฎีภาวะทันสมัยและทฤษฎีพึ่งพิง หรือทฤษฎีพึ่งพาไม่สามารถอธิบายได้ ทั้งนี้แนวคิดส่วนหนึ่งเกิดจากการผสมผสานแนวคิดของ Neo-Marxist ของ Fran, Dos Santos และ Amin รวมทั้งแนวคิดของ Fernand Braudel และสำนัก Annales (Annales School ของฝรั่งเศส) Wallerstein เห็นว่า ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในโลกนั้น เป็นผลที่มีความสอดคล้องกันไม่สามารถแยกแยะออกเป็นสาขาใดของศาสตร์ใดศาสตร์หนึ่ง

Wallerstein มองว่าระบบโลกเป็นหน่วยของการวิเคราะห์ (Unit of Analysis) และมีเพียงระบบเดียวเท่านั้น ไม่ได้แบ่งโลกออกเป็นระบบทุนนิยม ระบบสังคมนิยม โลกที่หนึ่งหรือประเทศที่พัฒนาแล้ว โลกที่สามหรือประเทศที่กำลังพัฒนา ทั้งนี้ระบบโลกประกอบด้วยส่วนต่างๆ 3 ส่วน คือ ส่วนแกน (Core) ส่วนบริวาร (Periphery) และส่วนกึ่งบริวาร (Semiperiphery) โดยส่วนหนึ่งเป็นกึ่งบริวารนั้นอยู่ระหว่างส่วนที่เป็นแกนกับส่วนที่เป็นบริวารและเป็นส่วนที่มีลักษณะของทั้ง 2 ส่วนดังกล่าวผสมกัน การเพิ่มส่วนที่เป็นกึ่งบริวารเข้ามาในการวิเคราะห์นี้ แนวคิดที่ว่าด้วยระบบโลกเชื่อว่าจะทำให้สามารถอธิบายความเป็นไปในโลกซึ่งแนวคิดอื่นแยกอธิบายไว้ต่างหาก เช่น พัฒนาการเฉพาะตัวของประเทศบริวารในกลุ่มโลกที่สาม การที่ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้บางประเทศสามารถก้าวออกจากการมีสถานะเป็นบริวารในช่วงปลายของทศวรรษที่ 20 เป็นต้น

การที่ระบบโลกประกอบด้วยส่วนแกน ส่วนบริวาร และส่วนกึ่งบริวารนี้ชี้ให้เห็นว่าแนวคิดที่ว่าด้วยระบบโลกไม่เน้นศึกษาเฉพาะส่วนใดส่วนหนึ่งหากแต่ให้น้ำหนักในการศึกษาวิเคราะห์แก่ทั้ง 3 ส่วนเท่ากัน

3.6.2 แนวคิดและวิธีวิทยาของ Bergesen and Schoenberg

แนวคิดนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับลัทธิอาณานิคมและมองว่าประเทศที่เป็นแกน (Core) หรือประเทศที่เป็นส่วนบริวาร (Periphery) ซึ่งแนวคิดระบบโลกมองว่า ส่วนแกนและส่วนบริวารมีการเชื่อมโยงทางด้านโครงสร้าง จึงถือว่าทั้งหมดเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม

Bergesen และ Schoenberg มีวิธีวิทยาทางการศึกษาที่มองถึงความเป็นพลวัต (Collective dynamic) ของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและเป็นการวิเคราะห์ลัทธิอาณานิคมในระดับที่สูงกว่าระดับรัฐ โดยมีการศึกษาถึงปัจจัย 3 ประการ ได้แก่

1. การกระจายอำนาจภายในของประเทศส่วนแกน หรือประเทศแม่
2. ความมั่นคงของประเทศส่วนแกนหรือประเทศแม่
3. ปฏิกริยาในรูปของลัทธิอาณานิคม (Colonialism) และพาณิชยกรรม

(Merchantism)

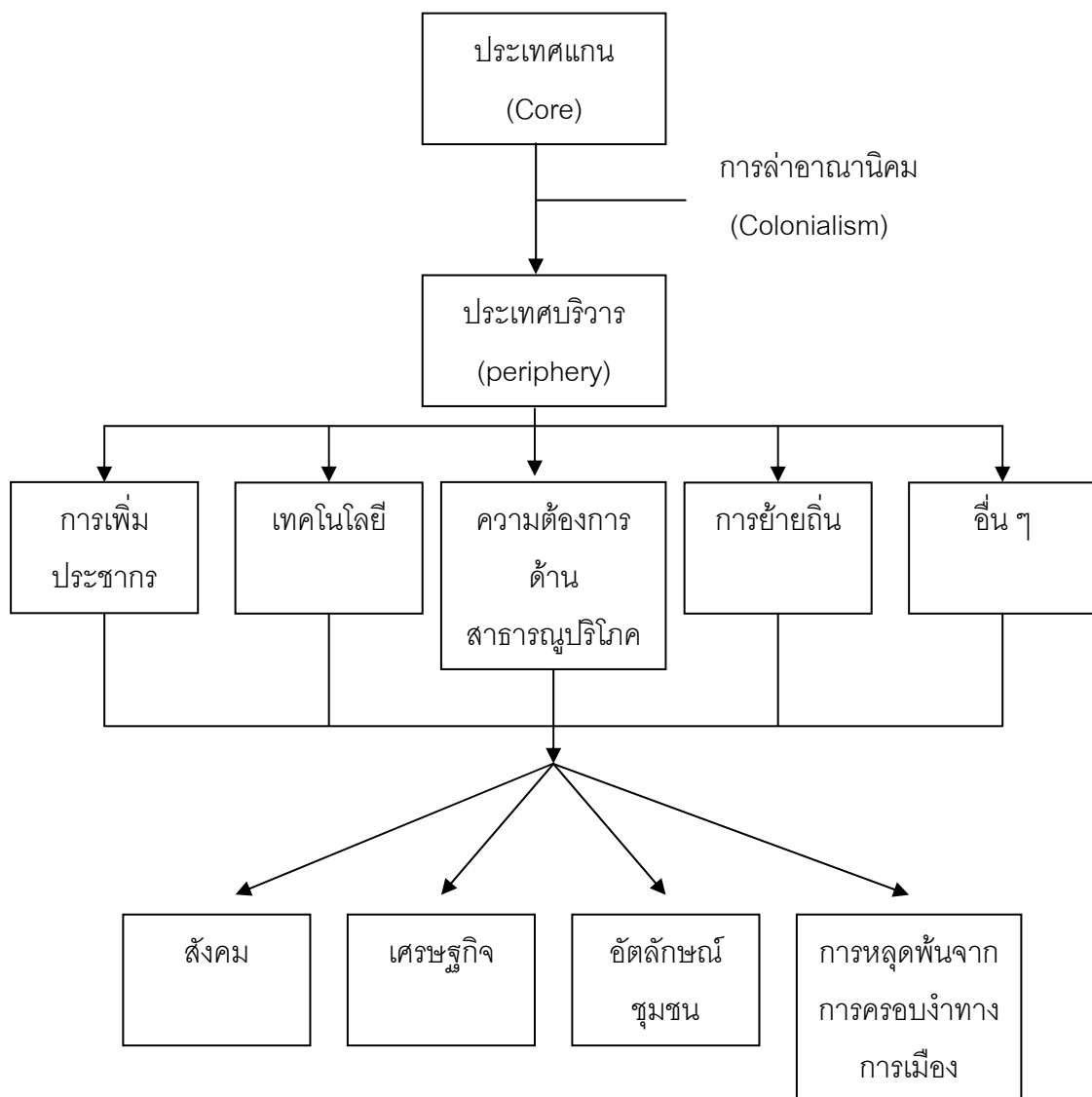
ฉะนั้นปัจจัยทั้งสามประการจึงเป็นองค์ประกอบของการรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนประเทศแม่หรือส่วนแกน ซึ่งถือว่าเป็นข้อเสียเปรียบอย่างยิ่งสำหรับประเทศบริวารทั้งหลาย

3.6.3 แนวคิดและวิธีวิทยาของรูปแบบการเคลื่อนไหวของแรงงาน (Labour Movement)

ในช่วงศตวรรษที่ 20 ได้มีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะโครงสร้างของกระบวนการผลิตต่อแรงงาน (production / labour process) และโครงสร้างของแรงงานเอง การเคลื่อนไหวของแรงงานในแต่ละประเทศมีความแตกต่างกัน ซึ่งมีทั้งการเคลื่อนไหวของแรงงานทางการเมือง (political labour movement) และความเคลื่อนไหวของแรงงานทางด้านสังคม (social labour movement) จะเห็นได้ว่าช่วงต้นทศวรรษที่ 20 เป็นช่วงที่ระบบทุนนิยมมีการพัฒนาที่ รุนแรงขึ้นจนกลายเป็นระบบผูกขาด (monopoly) มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างแรงงานและการผลิตมีการนำเครื่องจักรมาใช้ในการผลิต เพราะฉะนั้นจึงทำให้เกิดสภาวะแรงงานไม่มีงานทำ (unemployment) นายจ้างหันมาใช้เครื่องจักรแทนกำลังแรงงาน ลักษณะดังกล่าวจึงเป็นที่มาของการต่อรองทางด้านอำนาจ หนึ่งส่วนใหญ่ในลักษณะการเคลื่อนไหวของแรงงานนั้นประเทศแกนจะไม่เน้นนโยบายปราบปรามแรงงาน ส่วนประเทศบริวารนั้นจะเน้นการปราบปราม อย่างไรก็ตาม ตามปรากฏการณ์ของสังคมโลกทั้งประเทศแกนและประเทศบริวารต่างก็ประสบปัญหาการเคลื่อนไหวทั้งทางด้านแรงงานและความเคลื่อนไหวทางด้านของสังคม เช่นกัน

3.6.4 แนวคิดและวิวิธวิทยาของรูปแบบว่าด้วยระบบโลกกับความเป็นเมือง

ความเป็นเมืองที่มากเกินไป (Overurbanization) เป็นผลมาจากการเพิ่มประชากรอย่างรวดเร็ว ตลอดจนระบบเทคโนโลยีที่ช่วยสร้างระบบสาธารณูปโภค ตลอดจนเครื่องมือ เครื่องใช้ต่าง ๆ ทันสมัย ค่านิยมวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป รวมทั้งการย้ายถิ่นจากชนบทเข้าสู่เมือง ซึ่งสิ่งเหล่านี้สามารถกล่าวได้อย่างชัดเจนว่า เป็นผลมาจากลัทธิการล่าอาณานิคม ทั้งที่เป็นจริง ๆ หรือเคลือบแฝงมาจากพฤติกรรมอื่น ดังจะเห็นได้จากแผนภูมิในหน้าถัดไป

แผนภูมิที่ 3 ระบบของความเป็นเมืองและสภาวะการเปลี่ยนแปลง

เพราะสังคมโลกมีการเชื่อมโยงต่อกันด้วยสิ่งที่เรียกว่าเครือข่ายเมือง (Urban network) ของประเทศที่พัฒนาแล้วกับประเทศที่ด้อยพัฒนา จากสภาพความเป็นจริงประเทศที่พัฒนาแล้วจะกอบโกยและตัดดวงผลประโยชน์ต่าง ๆ จากประเทศที่เป็นบริวารหรือประเทศที่ด้อยพัฒนา ซึ่งเพื่อความมั่นคงของตนเอง และปล่อยให้ล่าหลัง ฉะนั้นตราบใดที่ไม่มีความเสมอภาคทางด้านโครงสร้างของสังคมตราบนั้นมีระบบทุนนิยม

3.7 แนวคิดการพัฒนาว่าด้วยการพัฒนาแบบยั่งยืน (Sustainable development)

United Nation Population Fund Activities (UNFPA) ได้รวบรวมความหมายของการพัฒนาแบบยั่งยืนไว้ ดังนี้ (เกื้อ วงศ์บุญสิน, 2538 : 71 – 72)

1. การพัฒนาแบบยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่ตรงกับความต้องการตามความจำเป็นในปัจจุบัน โดยสามารถรองรับความต้องการ และหรือความจำเป็นที่จะเกิดแก่ชนรุ่นหลัง ๆ ด้วย

ทั้งนี้มาตรฐานการครองชีพที่เลยขีดความจำเป็นขั้นพื้นฐานต่ำสุด จะยั่งยืนต่อเมื่อมาตรฐานการบริโภคในทุกหนทุกแห่งคำนึงถึงความยั่งยืนในระยะยาว (Long-term sustainability)

2. การพัฒนาแบบยั่งยืน คือ ครอบคลุมมาตรการรักษามรดกทางทรัพยากรที่จะตกกับชนรุ่นหลัง โดยอย่างน้อยให้ได้มากพอ ๆ กับที่ชนรุ่นปัจจุบันได้รับมา

3. การพัฒนาแบบยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาที่กระจายประโยชน์ของความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจได้อย่างทั่วถึง ตลอดจนจนเป็นการพัฒนาที่ปกป้องสิ่งแวดล้อมทั้งในระดับท้องถิ่นและในระดับโลกโดยรวมเพื่อชนรุ่นหลังและเป็นการพัฒนาที่ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นอย่างแท้จริง

4. การพัฒนาแบบยั่งยืน หมายถึง การทำให้คุณภาพของชีวิตมนุษย์ดีขึ้นภายในระบบนิเวศวิทยาที่สามารถจะรองรับการดำเนินชีวิตได้ต่อไป ในลักษณะดังกล่าว “เศรษฐกิจแบบยั่งยืน” (Sustainable economy) คงต้องเป็นเศรษฐกิจที่ธำรงรักษาแหล่งทรัพยากรธรรมชาติของตนไว้ได้ โดยเศรษฐกิจแบบนี้จะยังคงสามารถพัฒนาควบคู่ไปกับการรักษาแหล่งทรัพยากร ได้ต่อไปด้วยการปรับตัว และโดยอาศัยการยกระดับความรู้ ปรับปรุงองค์กร ตลอดจนปรับปรุงประสิทธิภาพทางเทคนิคและเช่าวิญญา

จากความหมายของการพัฒนาแบบยั่งยืนนั้น เป็นแนวคิดที่อยู่บนพื้นฐานของหลักการที่เรียกว่า “ความยุติธรรมระหว่างชน 2 รุ่น (Intergenerational equity) กล่าวคือ

เมื่อพิจารณาจากความหมายของการพัฒนาแบบยั่งยืนนั้นสามารถกล่าวถึงการครอบคลุมประเด็น 2 ลักษณะ คือ

ลักษณะแรก คือ เน้นเรื่องความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแบบมีขีดจำกัด โดยมุ่งเน้นวิถีชีวิตของประชาชนที่มีเศรษฐกิจพอเพียง สามารถอยู่ได้ท่ามกลางกระแสวิกฤตเศรษฐกิจหรือเศรษฐกิจที่ปั่นป่วน โดยวิธีวิทยาของลักษณะแรกนั้น คือ “เน้นหลักความพอดี” และการตอบสนองต่อความจำเป็นพื้นฐานเท่าที่จำเป็น

ลักษณะที่สอง คือ เน้นเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติหรือทรัพยากรธรรมชาติ เพราะธรรมชาติไม่ได้มีไว้เพื่อให้มนุษย์นำไปใช้ได้อย่างฟุ่มเฟือยและล้างผลาญ วิธีวิทยาของการรักษาและอนุรักษ์ทรัพยากร คือ การใช้สอยให้คุ้มค่าและใช้ให้น้อยลง อย่างไรก็ตามประเด็นที่กำลังเป็นที่น่าสนใจ (Currentiveness) ของมวลหมู่ธรรมชาติเพราะความสัมพันธ์ระหว่างประชากร การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ การเพิ่มประชากรและความเจริญทางด้านเทคโนโลยีขาดความสมดุล (Unequilibrium)

อย่างไรก็ตามวิธีวิทยาของการพัฒนาแบบยั่งยืนควรที่จะสามารถพัฒนาได้อย่างน้อย 3 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ สังคม นิเวศวิทยา

3.7.1 วิธีวิทยาของการพัฒนาแบบยั่งยืนทางด้านเศรษฐกิจ

1. มีการขยายตัวของระดับเศรษฐกิจแบบกึ่งอุตสาหกรรม กล่าวคือ เศรษฐกิจภายในครอบครัว การผลิตสินค้าที่คนภายในประเทศต้องการ โดยเฉพาะสินค้าบริโภคที่มีความสอดคล้องกันความจำเป็นพื้นฐาน

2. ความยุติธรรม ประชาชนโดยเฉพาะชนชั้นแรงงานจะต้องได้รับความยุติธรรมจากหน่วยงานของการผลิต (Production unit) คือนายทุนนั่นเอง

3. คุณภาพ ผลิตอะไรก็ตามจะต้องได้มาตรฐานและมีประสิทธิภาพจึงจะสามารถทำให้เศรษฐกิจของชาติอยู่รอดและสามารถแข่งขันต่อตลาดโลกได้ กรณีตัวอย่าง เช่น การส่งออกผลไม้ของประเทศไทย ซึ่งบางครั้งยังมีมาตรฐานต่ำเพราะยังขาดกระบวนการคัดเลือก ซึ่งหมายถึงประสิทธิภาพของการคัดเลือกสินค้าจึงทำให้ผลไม้ไทยในตลาดโลก บางอย่างได้รับความนิยมนลดลง

3.7.2 วิธีวิทยาของการพัฒนาแบบยั่งยืนทางด้านสังคม

สังคมเป็นการรวมตัวของบุคคล ของวัฒนธรรม ฉะนั้น การพัฒนาที่ดีและยั่งยืนจะส่งผลต่อการดำรงอยู่ของสังคม ฉะนั้นวิธีวิทยาทางด้านนี้ต้องมีทิศทางการดำเนินงานดังนี้

1. อำนาจ อำนาจของสังคมที่ขัดเกลาสมาชิกในสังคม รวมทั้งต่อรองอำนาจบางประการจากสังคมที่เข้มแข็งและพัฒนามากกว่า โดยเฉพาะอำนาจทางสังคมชนบท ดูเหมือนจะได้รับการเล็งเห็นคุณค่าน้อยกว่าอำนาจทางสังคมเมือง

2. การมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมโดยหลักธรรมชาติ คือ การมีประชาธิปไตยในการพัฒนาฐานรากของสังคม สมาชิกในสังคมจะต้องมีสิทธิที่จะ “ออกแบบ” สังคมด้วยตนเองและมุ่งถึงความเจริญเติบโตของสังคมและประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน

3. เสถียรภาพทางด้านสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเสถียรภาพทางด้านความปลอดภัยทางสังคม

4. อัตลักษณ์ ซึ่งรวมถึงวิถีชีวิต แนวความคิด (Ideology) เพื่อการปฏิบัติ สังคมจะต้องไม่ถูกคุกคามจากสถานการณ์ข้อความรู้ (Situating knowledge) หรือวัฒนธรรมของต่างชาติ โดยปราศจากฐานคติที่จะนำมาดัดแปลงให้เหมาะสมกับบริบทของตนเอง

3.7.3 วิธีวิทยาของการพัฒนาแบบยั่งยืนทางด้านนิเวศ

1. เสถียรภาพระบบนิเวศ คนในสังคมจะต้องตระหนักและเห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการจัดระบบนิเวศให้มีความสมดุลกับความต้องการของคนในสังคม รวมทั้งสภาพของทรัพยากรและระบบนิเวศที่มีอยู่ การสร้างเสถียรภาพระบบนิเวศสามารถทำได้โดย

- ใช้นโยบายสิ่งแวดล้อมแบบป้องกันล่วงหน้า (Preventive environmental policy)

- การบูรณะฟื้นฟู (Restoration of renewal) เป็นการช่วยเหลือและจัดการทรัพยากร การผลิตและสิ่งแวดล้อมที่ได้รับความเสียหายให้มีสภาพเหมือนเดิมหรือเทียบเท่าของเดิม ในการบูรณะฟื้นฟูต้องคำนึงถึงสมดุลธรรมชาติของทรัพยากรอื่นด้วยเพราะการเพิ่มทรัพยากรอย่างหนึ่งอาจมีผลเสียต่อทรัพยากรอย่างอื่นได้

- การเพิ่มประสิทธิภาพการใช้งาน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบางประเภทที่มีคุณสมบัติที่สามารถดัดแปลงโดยใช้เทคโนโลยีสามารถใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง เช่น

- การนำสิ่งอื่นมาใช้ทดแทน ทรัพยากรบางอย่างที่มีขีดจำกัดและหมดเปลืองไป เนื่องจากบูรณะหรือมีราคาแพง ควรหาทรัพยากรที่สามารถนำมาใช้ทดแทนได้ (ราตรี ภารา, 2540 : 15 – 16)

2. ขีดจำกัด การพัฒนาแบบยั่งยืนของระบบนิเวศบางครั้งก็มีขีดจำกัดในการนำมาพัฒนา โดยเฉพาะการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในจำนวนจำกัด จำเป็นที่จะต้องใช้อย่างประหยัดและมีความเหมาะสมที่จำเป็นมาใช้

3. ความหลากหลายทางด้านชีวภาพ วิธีวิทยาของการพัฒนาแบบยั่งยืนทางด้านนี้จะต้องเน้นกระบวนการที่นำลักษณะทางด้านนิเวศวิทยาผสมผสานเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อคนในสังคมที่นำมามาใช้

จะเห็นได้ว่าแนวคิด ทฤษฎี และวิธีวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนานั้น ในกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้วจะเน้นทางด้านการพัฒนาทางสังคมมากกว่าการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ ส่วนในประเทศกลุ่มด้อยพัฒนาเน้นการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งเน้นการขยายตัวและประสิทธิภาพของเศรษฐกิจ แต่อย่างไรก็ตามทั้งสองกลุ่มประเทศต่างก็มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนภายในประเทศเป็นหลัก รวมทั้งแสวงหาความเข้าใจในการเสริมสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างชาติ ต่อไป

บรรณานุกรม

- เกื้อ วงศ์บุญสิน. **ประชากรกับการพัฒนา**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.
- คณะกรรมการิกาโลกว่าด้วยวัฒนธรรมและการพัฒนา. **วัฒนธรรมอันหลากหลายของมนุษยชาติ**.
ม.ป.ป. : ม.ป.ท.
- ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. **นิเวศเศรษฐศาสตร์และนิเวศวิทยาการเมือง**. (พิมพ์ครั้งที่ 2) .
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- เย็นใจ เลาหวนิช. “การศึกษากับการพัฒนาคุณภาพชีวิต”. **วารสารการศึกษาแห่งชาติ**.
14 (สิงหาคม – กันยายน 2523) : 7 – 9.
- ราตรี ภารา. **ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร : อักษรพัฒนา,
2540.
- สิทธิพันธ์ พุทธหุณ. **สังคมวิทยาทางกรมเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม**.
(พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2543.
- สุรเชษฐ์ เวชพิทักษ์. “ประมวลสาระสำคัญจากเอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง นโยบาย
การพัฒนาประเทศ : แนวคิดการศึกษาวิจัย”. **จุลสารไทยคดีศึกษา**.
2(ตุลาคม 2527) : 40.
- Huntington, S.P. **Political Order in Changing Societies**. New Haven : Yale
University
Press, 1971.
- Remenyi, J. **Development Experience in The Third World**. Victoria, Australia :
Deakin University Press, 1984.
- Todoro, M. P. **Economic Development in the Third World**. New York : Alpire Press,
1985.